

УДК 349.3

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.2.18>

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Боднарук М.І.,

доктор юридичних наук, професор

професор кафедри приватного права

Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича

ORCID: 0000-0001-7386-465X

e-mail: m.bodnaruk@chnu.edu.ua

Боднарук М.І. Реформування систем соціального захисту в країнах Європейського Союзу.

У статті зазначено, що системи соціального захисту надають підтримку людям, які не можуть заробляти собі на життя або стикаються з додатковими потребами, наприклад, через безробіття, батьківські обов'язки, хворобу, інвалідність або старість. Станом на сьогодні держава загального добробуту є фундаментальним аспектом європейської ідентичності. Постійне адаптування політики соціального захисту до реалій, що виникають, має першорядне значення для подолання нерівності та досягнення зростання.

Автор статті звертає увагу на те, що трьома амбітними цілями ЄС до 2030 року є: 1) Працевлаштування (до 2030 року щонайменше 78% населення віком від 20 до 64 років повинні бути зайнятими); 2) Навчання (до 2030 року щонайменше 60% усіх дорослих повинні брати участь у навчанні щороку); 3) Зменшення бідності (скорочення щонайменше на 15 мільйонів людей, які перебувають під загрозою бідності або соціальної ізоляції).

Зроблено висновок, що в останні роки системи соціального захисту в усьому світі зазнали значних реформ, спрямованих на реагування на демографічні зміни, постійну соціальну та економічну вразливість, а також швидкозмінний характер праці. Уряди вжили значних заходів для забезпечення сталості, розширення охоплення та підвищення адекватності виплат, зокрема для груп, які історично були виключені або недостатньо захищені.

Однак, подальший шлях вимагатиме постійної політичної волі, механізмів сталого фінансування та сильних адміністративних систем для втілення амбітних політичних цілей у практичний, тривалий вплив. Це включає адміністративні та управлінські заходи, які втілюють політику в життя, оскільки реформи мають забезпечувати адекватність та стійкість систем соціального захисту (особливо з огляду на демографічні зміни та збільшення тривалості життя); сприяти довшій участі в трудовій діяльності та збільшенню заощаджень на пенсію протягом життя (для забезпечення стійкості та адекватності пенсійних систем для майбутніх поколінь); демонструвати важливість соціальних інвестицій для стимулювання зростання продуктивності та забезпечення довгострокової ефективності схем соціального захисту шляхом розгляду питань економії або перерозподілу коштів за потреби.

Ключові слова: соціальний захист, Європейський Союз, реформи, пенсійна система, безробіття, підтримка батьківства, особи з інвалідністю.

Bodnaruk M.I. Reforming social protection systems in European Union countries.

The article states that social protection systems provide support to people who are unable to earn a living or face additional needs, for example due to unemployment, parental responsibilities, illness, disability, or old age. Today, the welfare state is a fundamental aspect of European identity. Continuously adapting social protection policies to emerging realities is essential for overcoming inequality and achieving growth.

The author of the article points out that the three ambitious goals of the EU for 2030 are: 1) Employment (by 2030, at least 78% of the population aged 20 to 64 should be employed); 2) Learning

(by 2030, at least 60% of all adults should participate in learning every year); 3) Poverty reduction (reducing the number of people at risk of poverty or social exclusion by at least 15 million).

It is concluded that in recent years, social protection systems around the world have undergone significant reforms aimed at responding to demographic changes, persistent social and economic vulnerability, and the rapidly changing nature of work. Governments have taken significant steps to ensure sustainability, expand coverage, and improve the adequacy of benefits, particularly for groups that have historically been excluded or underprotected.

However, the way forward will require continued political will, sustainable financing mechanisms, and strong administrative systems to translate ambitious policy goals into practical, lasting impact. This includes administrative and management measures that translate policy into practice, as reforms must ensure the adequacy and sustainability of social protection systems (especially in view of demographic change and increased life expectancy); promote longer participation in the labor force and increased lifetime savings for retirement (to ensure the sustainability and adequacy of pension systems for future generations); demonstrate the importance of social investment in stimulating productivity growth and ensuring the long-term effectiveness of social protection schemes by addressing issues of economy or redistribution of funds where necessary.

Key words: social protection, European Union, reforms, pension system, unemployment, parental support, persons with disabilities.

Постановка проблеми. Системи соціального захисту надають підтримку людям, які не можуть заробляти собі на життя або стикаються з додатковими потребами, наприклад, через безробіття, батьківські обов'язки, хворобу, інвалідність або старість. Створення та фінансування систем соціального захисту є, перш за все, компетенцією держав-членів, тоді як Європейський Союз (далі ЄС) підтримує національні дії щодо забезпечення соціального захисту та висхідної соціальної конвергенції.

Держава загального добробуту є фундаментальним аспектом європейської ідентичності. Постійне адаптування політики соціального захисту до реалій, що виникають, має першорядне значення для подолання нерівності та досягнення зростання. Системи соціального захисту забезпечують людей доходом у скрутні часи, дозволяють їм прийняти, опанувати економічні та соціальні зміни. Таким чином, вони сприяють як соціальній згуртованості, так і економічному динамізму.

Загальновизнано, що сильні системи соціального захисту є невід'ємною частиною європейської соціальної моделі. Соціальний захист відіграє ключову роль, разом з іншими інструментами політики, у боротьбі із соціальною ізоляцією та сприянні соціальній інтеграції.

Незважаючи на свою різноманітність, країни в усіх регіонах світу стикаються з багатьма спільними проблемами соціального захисту. До них належать вирішення демографічних питань та пов'язаного з ними старіння населення, усунення прогалин у сфері охоплення, забезпечення захисту протягом усього життя та адаптація до ринків праці, що змінюються. Багато країн прагнуть вирішити ці проблеми за допомогою широкого спектру правових реформ, що збагачують національні нормативно-правові бази, тоді як інші зосереджуються на оптимізації адміністрування та управління існуючими програмами.

Мета статті - дослідження основних напрямків реформування систем соціального захисту в країнах Європейського Союзу в умовах адаптації до демографічних змін, ринку праці, технологій та навколишнього середовища.

Стан опрацювання проблематики. Питання реформування системи соціального страхування в Україні, системи соціального захисту осіб з інвалідністю, системи пенсійного забезпечення України та країн ЄС, соціальної політики ЄС у свій час досліджували А.О. Андрієнко, Ю. Борисова, О.І. Іляш, Г. Куліна, Р.Л. Лупак, О.І. Пархоменко-Куцевіл, С. Прохоровська, В.К. Рудик, М.М. Садовенко, К.В. Слюсаренко, Смоляр, М. Стецько та інші. Разом з тим загальні тенденції реформування систем соціального захисту в країнах ЄС залишалися поза увагою наукових досліджень.

Виклад основного матеріалу. У 2017 році Європейський парламент, Рада та Комісія проголосили Європейський стовп соціальних прав на Гетеборзькому саміті. Стовп визначає 20 ключових принципів, які є маяком, що веде до сильної соціальної Європи, яка є справедливою, інклюзивною та повною можливостей у 21 столітті.

Зі своїми 20 принципами у сферах зайнятості та соціальної політики він є наріжним каменем соціального виміру Європи та базується на 20 правах і принципах, які поділені на три розділи

(«рівні можливості та доступ до ринку праці», «справедливі умови праці», «соціальний захист та соціальна інтеграція»). Розділ «Соціальний захист та соціальна інтеграція» включає наступні принципи: 1) Догляд за дітьми та підтримка дітей; 2) Соціальний захист; 3) Допомога по безробіттю; 4) Мінімальний дохід; 5) Дохід по старості та пенсії; 6) Охорона здоров'я; 7) Інклюзія людей з інвалідністю; 8) Довгостроковий догляд; 9) Житло та допомога бездомним; 10) Доступ до основних послуг.

Європейський стовп соціальних прав покликаний служити орієнтиром для майбутніх заходів у сфері зайнятості та соціальної сфери. Мета полягає в тому, щоб зробити Європу більш видимою для громадян, зменшити бідність, створити робочі місця та покращити умови життя людей загалом [1].

Соціальний саміт у Порту 7-8 травня 2021 року, організований Головуванням Португалії в Раді, надав можливість підтвердити зобов'язання та амбіції ставити людей на перше місце під час відновлення Європи та після нього. Соціальний саміт у Порту також став приводом для об'єднання сил для поновлення на найвищому політичному рівні зобов'язання щодо впровадження соціального стовпа.

7 травня 2021 року партнери підписали три головні цілі на період до 2030 року, встановлені в Плані дій Комісії щодо Європейського стовпа соціальних прав, у спільному Портуському соціальному зобов'язанні. 8 травня 2021 року члени Європейської Ради ухвалили Портуську декларацію з соціальних питань. 25 червня 2021 року Європейська Рада схвалила головні цілі ЄС, визначені в Плані дій щодо Європейського стовпа соціальних прав, відповідно до Портоської декларації.

План дій щодо Європейського стовпа соціальних прав перетворює Принципи на конкретні дії на благо громадян. Він також пропонує основні цілі, яких ЄС має досягти до 2030 року. Реалізація Стовпа соціальних прав є спільною відповідальністю інституцій ЄС, національних, регіональних та місцевих органів влади, соціальних партнерів та громадянського суспільства.

У результаті реалізації Плану дій щодо Європейського стовпа соціальних прав Європейська Комісія створила Групу експертів високого рівня для аналізу мегатенденцій, що впливають на соціальний захист та добробут у ЄС у середньостроковій перспективі.

Група високого рівня загалом виступає за збільшення соціальних інвестицій, зокрема у догляд за дітьми та їхню освіту, початкову освіту, професійну підготовку та навчання протягом усього життя, розширюючи соціальний захист, охоплюючи всі форми праці та групи доходів для молоді та протягом трудового життя.

Щодо переходу на пенсію та старшого віку, у звіті зазначається, що за поточного середнього віку виходу на пенсію в ЄС, який становить близько 65 років, достатньо забезпечити належні пенсії для покриття тривалості життя в середньому майже 20 років, враховуючи, що багато хто має коротшу тривалість життя, особливо люди, які довго й вимогливо доглядають за іншими людьми та виконують небезпечну роботу.

Щодо довгострокового догляду, у звіті висвітлюється неадекватність сучасних систем довгострокового догляду, які здебільшого покладаються на неформальне надання послуг з догляду. Розглядаючи питання охорони здоров'я, група високого рівня зосереджується на цінності профілактичних заходів, зміцнення здоров'я та здорового способу життя. Вона закликає до збільшення кількості кваліфікованого персоналу, зокрема для геріатрії, використання сучасних технологій для підтримки здорового способу життя та кращої координації медичної допомоги [3].

Трьома амбітними цілями ЄС до 2030 року є: 1) Працевлаштування (до 2030 року щонайменше 78% населення віком від 20 до 64 років повинні бути зайнятими); 2) Навчання (до 2030 року щонайменше 60% усіх дорослих повинні брати участь у навчанні щороку); 3) Зменшення бідності (скорочення щонайменше на 15 мільйонів людей, які перебувають під загрозою бідності або соціальної ізоляції) [2].

Для моніторингу впровадження Рівня соціальної політики Європейська Комісія на початку 2021 року запропонувала оновлену таблицю соціальних показників, яку схвалили міністри зайнятості та соціальних справ Європейського Союзу в червні 2021 року. Таблиця містить спеціальний набір показників у сфері соціальної інтеграції та захисту. У сфері соціального захисту відповідні показники включають вплив соціальних трансфертів (за винятком пенсій) на скорочення бідності (головний показник), витрати загального державного управління за функціями та сукупний коефіцієнт заміщення для пенсій.

Завдяки відкритому методу координації соціального захисту та соціальної інтеграції та у співпраці з Комітетом соціального захисту – ЄС забезпечує основу для взаємного навчання, обмі-

ну передовим досвідом та аналізу соціального захисту, зокрема з питань, що стосуються: довгострокового догляду, пенсій, доступу до соціального захисту [4].

У щорічному звіті Комітету соціального захисту за 2025 рік повідомляється про загальне покращення соціальної ситуації в ЄС у 2024 році, зі скороченням кількості людей, які перебувають під загрозою бідності або соціальної ізоляції, трохи більше ніж на 1 мільйон, а також на 0,5 мільйона дітей. Тим не менш, прогрес у досягненні цілі скорочення бідності до 2030 року залишається обмеженим. Розрив у досягненні загальної цілі зараз становить близько 12,3 мільйона, а це означає, що населення має зменшуватися в середньому щонайменше на 2 мільйони на рік до 2030 року. Прогрес щодо дітей є ще складнішим, оскільки кількість дітей у 2024 році зросла на 0,25 мільйона порівняно з 2019 роком [5].

Старіння населення, а також трансформація ринків праці та економіки створюють проблеми для державного забезпечення соціальних виплат та послуг. Європейська Комісія підтримує держави-члени в адаптації їхніх систем соціального захисту різними способами та на всіх етапах процесу реформ. Надана підтримка варіюється від заходів щодо зміцнення адміністративного потенціалу до перегляду схем виплат, а також покращення та кращої координації надання соціальних послуг [6].

Багато реформ, спрямованих на реагування на демографічні зміни, мали на меті покращити адекватність та доступність виплат (насамперед орієнтованих на зростаючу частку населення похилого віку). Для цього багато країн збільшили виплати або скоригували розрахунок пенсій за віком шляхом реформ, які встановлюють або підвищують мінімальні рівні виплат, або скоригували референтні періоди заробітку чи максимальний охоплений дохід, що використовуються для розрахунку виплат (наприклад, Литва).

Політики також розширили доступ до накопичувальних пенсійних виплат для осіб, які не відповідають мінімальним вимогам щодо внесків. Деякі країни вжили заходів для зарахування внесків за періоди виховання дітей (Бельгія) або надання довгострокового догляду (Ірландія), тоді як інші запровадили можливість придбання внесків (Україна).

Бельгія, Франція, Ірландія за останні роки провели значні реформи своїх пенсійних систем. Ці реформи поєднали елементи вищезазначених тенденцій, спрямовані на посилення охоплення, адекватності та/або стійкості цих систем.

Європейська Комісія надала технічну підтримку Ірландії, Хорватії, Литві та Словенії у сфері додаткових пенсійних заощаджень. У цих державах-членах міжнародний досвід та обмін передовим досвідом сприяли: реформуванню інституційної, регуляторної, інвестиційної та наглядової бази; перегляду пенсійних продуктів та фіскальних стимулів; розробці ефективної інформації та комунікації з громадянами щодо пенсійного забезпечення; діалогу між різними залученими державними та приватними зацікавленими сторонами, щоб сприяти просуванню національних дебатів щодо реформ [7].

Старіння населення значно збільшило попит на послуги охорони здоров'я та довгострокового догляду, оскільки люди похилого віку більш схильні до хронічних захворювань, інвалідності та вікових станів, таких як деменція та порушення мобільності. Цей зсув створює тиск на системи охорони здоров'я, що призводить до більшої потреби в лікарнях, будинках для людей похилого віку, службах догляду вдома та кваліфікованих фахівцях.

У зв'язку з цим Іспанія, до прикладу, запровадила національну стратегію нової моделі догляду в громаді, а Словаччина – нові пільги для осіб, що здійснюють догляд, тоді як Австрія та Німеччина збільшили існуючі пільги з довгострокового догляду. Розширення охоплення соціальним забезпеченням важкодоступних груп є важливим для досягнення універсального соціального захисту та зменшення економічної нерівності.

Європейська Комісія підтримала Бельгію, Грецію, Латвію та Литву у вдосконаленні методологій та процедур оцінки інвалідності, щоб сприяти більш цілісній оцінці інвалідності, яка краще враховує функціональні можливості та індивідуальні обставини. Сфери технічної підтримки включали: аналіз існуючих пільг та послуг, спрямованих на забезпечення доходу та інтеграційної підтримки для людей з інвалідністю; перегляд організаційних та адміністративних процесів; перегляд методологій оцінювання; адаптацію інструментів оцінювання до національного контексту; розробку, впровадження та оцінювання пілотної програми; розробку та проведення навчальних сесій; розробку рекомендацій щодо перегляду процесів оцінювання [8].

Крім того, існує глобальна тенденція до посилення підтримки молодих батьків та сприяння більш справедливому розподілу батьківських обов'язків. Хорватія, Німеччина, Словаччина запровадили

нові оплачувані виплати по догляду за дитиною, тоді як Бельгія, Португалія вжили заходів для збільшення тривалості відпустки по догляду за дитиною або спільних виплат по догляду за дитиною.

Уряди також запровадили або розширили допомогу дітям, сім'ям та домогосподарствам. Реформи в Данії, Польщі, Іспанії запровадили або розширили неконTRIBУЦІЙНІ грошові допомоги для дітей та сімей. Данія, Німеччина та Іспанія вжили заходів для посилення мінімального захисту вразливих людей та домогосподарств, зокрема для осіб та сімей з низькими доходами.

Допомога по безробіттю є важливою для забезпечення людей гарантованим доходом, коли вони не можуть отримувати регулярну заробітну плату. Однак у світі захист від безробіття має найнижчий рівень охоплення серед усіх галузей соціального забезпечення. Іспанія вжила заходів для спрощення та вдосконалення адміністрування своєї програми, розширила охоплення певними видами допомоги молодшим людям та збільшила розмір допомоги. Ірландія запровадила нову допомогу по безробіттю, що замінює заробітну плату, замінивши попередню фіксовану підтримку [9].

В рамках боротьби з незадекларованою працею та експлуатацією праці Європейська Комісія надала технічну підтримку Греції та Італії. Міжнародний досвід та обмін передовим досвідом сприяли: розробці національної дорожньої карти та плану дій щодо боротьби з незадекларованою працею (Греція) або трудовою експлуатацією (Італія); встановленню регулярного діалогу між тристоронніми складовими, а також національними та регіональними зацікавленими сторонами; реформуванню інституційної бази та розробці потужної системи моніторингу та оцінки; розробці, пілотному апробуванню та впровадженню нових підходів до інспектування; кількісному та якісному аналізу для обґрунтування політичних реформ [10].

Висновки. Системи соціального захисту стикаються з фундаментальними викликами, пов'язаними зі змінами демографічної ситуації, ринку праці, технологій та навколишнього середовища. Щоб залишатися адекватними та сталими у 21 столітті, їм необхідно адаптуватися до цих змін.

Демографічні зрушення, зумовлені такими факторами, як зниження народжуваності, збільшення тривалості життя, урбанізація та міграція, трансформують суспільства в усьому світі. Старіння населення, хоча й відрізняється за інтенсивністю та швидкістю в різних регіонах, безсумнівно, є серйозною глобальною проблемою, яка часто створює навантаження на пенсійні системи та послуги охорони здоров'я, а також скорочує чисельність робочої сили працездатного віку. Старіння населення створює подвійний, конкуруючий тиск на системи соціального забезпечення, вимагаючи від політиків пошуку ретельного балансу для забезпечення належного соціального захисту.

В останні роки системи соціального захисту в усьому світі зазнали значних реформ, спрямованих на реагування на демографічні зміни, постійну соціальну та економічну вразливість, а також швидкозмінний характер праці. Уряди вжили значних заходів для забезпечення сталості, розширення охоплення та підвищення адекватності виплат, зокрема для груп, які історично були виключені або недостатньо захищені.

Водночас, реформи традиційних та нових галузей соціального забезпечення, таких як пенсії, захист від безробіття, допомога по вагітності та пологах, а також довгостроковий догляд, спрямовані на зміцнення стійкості та гарантії доходу протягом усього життя.

Однак, подальший шлях вимагатиме постійної політичної волі, механізмів сталого фінансування та сильних адміністративних систем для втілення амбітних політичних цілей у практичний, тривалий вплив. Це включає адміністративні та управлінські заходи, які втілюють політику в життя, оскільки реформи мають забезпечувати адекватність та стійкість систем соціального захисту (особливо з огляду на демографічні зміни та збільшення тривалості життя); сприяти довшій участі в трудовій діяльності та збільшенню заощаджень на пенсію протягом життя (для забезпечення стійкості та адекватності пенсійних систем для майбутніх поколінь); підтримку реформ державних пенсійних систем; підтримку розвитку професійних пенсій таким чином, щоб забезпечити їхню привабливість для роботодавців; демонструвати важливість соціальних інвестицій для стимулювання зростання продуктивності та забезпечення довгострокової ефективності схем соціального захисту шляхом розгляду питань економії або перерозподілу коштів за потреби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. European Pillar of Social Rights. *European Commission*: веб-сайт. URL: https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/european-pillar-social-rights-building-fairer-and-more-inclusive-european-union_en (дата звернення: 29.11.2025).

2. European Pillar of Social Rights Action Plan. *European Commission*: веб-сайт. URL: https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/european-pillar-social-rights-building-fairer-and-more-inclusive-european-union/european-pillar-social-rights-action-plan_en (дата звернення: 27.11.2025).
3. Social protection. *European Commission*: веб-сайт. URL: https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/social-protection-social-inclusion/social-protection_en (дата звернення: 26.11.2025).
4. Future of Social Protection – High-Level Group makes a strong case for social investment, with technical itches. *AGE*: веб-сайт. URL: <https://www.age-platform.eu/future-of-social-protection-high-level-group-makes-a-strong-case-for-social-investment-with-technical-itches/#> (дата звернення: 02.12.2025).
5. 2025 Social Protection Committee annual report published. *European Commission*: веб-сайт. URL: https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/news/2025-social-protection-committee-annual-report-published-2025-11-21_en (дата звернення: 25.11.2025).
6. Labour market and social protection. *European Commission*: веб-сайт. URL: https://reform-support.ec.europa.eu/what-we-do/labour-market-and-social-protection_en (дата звернення: 26.11.2025).
7. Supporting reforms to strengthen labour markets, social protection systems and migration management. Strengthening supplementary pension savings. *European Commission*: веб-сайт. URL: https://reform-support.ec.europa.eu/what-we-do/labour-market-and-social-protection/strengthening-supplementary-pension-savings_en (дата звернення: 01.12.2025).
8. Supporting reforms to strengthen labour markets, social protection systems and migration management. Reforming the assessment of disability. *European Commission*: веб-сайт. URL: https://reform-support.ec.europa.eu/what-we-do/labour-market-and-social-protection/reforming-assessment-disability_en (дата звернення: 01.12.2025).
9. Global overview of social security reforms 2023–2025. *The International Social Security Association (ISSA)*: веб-сайт. URL: <https://www.issa.int/analysis/global-overview-social-security-reforms-2023-2025> (дата звернення: 30.11.2025).
10. Supporting reforms to strengthen labour markets, social protection systems and migration management. Tackling undeclared work and labour exploitation. *European Commission*: веб-сайт. URL: https://reform-support.ec.europa.eu/what-we-do/labour-market-and-social-protection/tackling-undeclared-work-and-labour-exploitation_en (дата звернення: 23.11.2025).